

JAN DE WAARDT (1871-1909), TEKENAAR

DOOR: EGGE-JAN POLLÉ

Dit jaar is het 150 jaar geleden dat Johannes Hendrikus – zeg maar gewoon Jan – de Waardt geboren wordt. Deze Rotterdamse tekenaar beleeft in de jaren 1890 een korte carrière als illustrator en karikaturist. Hij laat een bescheiden, maar indrukwekkend oeuvre na. Een deel van zijn werk is online te bekijken, bijvoorbeeld via de websites van het Rijksmuseum en van Museum Helmond.

Jan de Waardt wordt geboren op vrijdag 28 april 1871. Hij heeft een zeer roerige jeugd. Zijn wieg staat aan de Hoogstraat, waar zijn vader een fourniturenwinkel heeft. Zijn moeder – een jongere zus van de bekende Rotterdamse pianist en muziekleraar Johan Sikemeier (1838-1920) – overlijdt kort na de geboorte van haar tweede kind.

Vader Hendrik hertrouwt met een meisje uit Delfshaven. Uit dit tweede huwelijk worden twee kinderen geboren. En oom Johan trekt – na het overlijden van zijn zus – in bij het gezin van zijn zwager, zo blijkt uit de adresboeken in het Stadsarchief van Rotterdam. Sikemeier, die vanaf 1866 als pianodocent aan de Rotterdamse muziekschool verbonden is¹, woont vanaf het midden van de jaren 1870 ook boven de winkel in de Hoogstraat. Er is het jonge gezin geen voorspoed gegund. In 1881 gaat de winkel van Hendrik de Waardt failliet.² Zijn vader lijkt deze klap niet meer te boven te komen: de verhoudingen in het gezin verslechteren zo, dat zijn stiefmoeder in 1886 het huwelijk laat ontbinden³. Zij hertrouwt drie jaar later met die andere man die al vele jaren bij haar in huis woont. En zo wordt Jan de Waardt als hij 18 jaar oud is een stiefzoon van zijn oom Johan Sikemeier.

Zijn biologische vader blijkt ondertussen naar Drenthe gedeporteerd te zijn. Want begin 1890 wordt daar, in de gemeente Norg, een overlijdensakte opgemaakt: Hendrik de Waardt overlijdt – 47 jaar oud – in het *eerste gesticht der rijkswerkinrichtingen* te Veenhuizen.⁴

De halfbroer van Jan, Piet de Waardt (1875-1962), maakt in zijn jonge jaren furore als wielrenner.⁵ Later treedt hij in de voetsporen van zijn stiefvader:

▲ Zittende man, Jan de Waardt ca. 1881-1899. Collectie Rijksmuseum

Piet wordt na het afsluiten van zijn wielercarrière pianist en muziekleraar, eerst in Rotterdam, later in Haarlem.

ACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN EN TECHNISCHE WETENSCHAPPEN

Jan de Waardt volgt een beroepsopleiding aan de Rotterdamse kunstacademie. Als hij zich in maart 1891 meldt voor zijn militaire dienst, laat hij als beroep noteren: Decoratieschilder. Overigens wordt hij vrijgesteld van zijn dienstplicht: ongeschikt... Aan de academie raakt Jan de Waardt bevriend met Herman Heijenbrock. De twee zullen na hun studie jarenlang samen optrekken.

Heijenbrock reist na zijn afstuderen een tijd door België – hij heeft een geldprijs gewonnen met zijn eindexamenwerk. Het is mogelijk dat Jan de Waardt hem op die reis vergezelt.

In 1897 wonen de twee vrienden een tijdje in Noordwijk aan Zee, waar ze een atelier delen. Jan de Waardt verkeert in linkse, socialistische en anarchistische kringen. Hij tekent spotprenten voor het satirische blad *Uilenspiegel*. Daarnaast maakt hij illustratie voor een aantal jeugdboeken, zoals 'Dagen en Daden van Admiraal Dubbel Wit' van de bekende Brielse stadsarchivaris Johan Been. Hij levert ook tekeningen voor het pamflet 'Blanke Slaven' van Ferdinand Domela Nieuwenhuis. En De Waardt woont een tijdje in Den Haag, waar hij werkt aan een serie *Parlementaire Portretten* voor de *Groene Amsterdammer*. De eerste politicus in deze reeks is Rudolf Pieter Mees, een invloedrijke liberaal uit een Rotterdams bankiersgeslacht.

In 1898 brengen Jan de Waardt en Herman Heijenbrock een bezoek aan de Belgische mijnstreek, de Borinage. Deze reis – op initiatief van De Waardt – zal een beslissende invloed hebben op de carrière van Herman Heijenbrock. Hij wordt zo gegrepen door de grootsheid van wat hij daar in Wallonië ziet, dat hij zich vanaf dat moment zal ontwikkelen tot de industrieschilder zoals wij hem kennen: “*Van dien tijd af aan dateeren mijn bekende hoogoven-schilderijen, mijn fabrieks- en werkplaats-doeken.*”⁶

Kort na deze reis komt Heijenbrock op een politieke bijeenkomst zijn toekomstige vrouw tegen. Hij trouwt en krijgt twee dochters. De vriendschap met De Waardt verwatert.

Vanaf het begin van de twintigste eeuw lijkt Jan de Waardt langzaam weg te zakken. Er is bekend dat hij kampt met een alcoholverslaving. In 1904 verhuist hij naar Oostvoorne, dat rond die tijd sterk in opkomst is als badplaats, als “*het Wassenaar van*

▲ **Parlementaire portretten door Jan de Waardt: Mees en Van Basten Batenburg, De (Groene) Amsterdammer, juli 1896.**

Rotterdam”. Maar er is uit die jaren helemaal geen werk meer van hem bekend.

Op 21 juli 1909 overlijdt Jan de Waardt – “*na een langdurig zenuwlijden*”⁷ – op 38-jarige leeftijd in het Christelijk Sanatorium te Zeist. Gelukkig komen er dankzij zijn oude vriend Herman Heijenbrock een aantal van zijn tekeningen terecht in musea in Amsterdam en Helmond.

Literatuurlijst

Historisch Genootschap Roterodamum (2010). *Evert Dolman en andere fietsoryfeeën*. In: *Kroniek* 176 (juli 2010), p.19-20.
 J.A.W. (1922). *Joh. H. Sikemeier*. In: *Tijdschrift der Vereeniging voor Noord-Nederlands Muziekgeschiedenis*, Deel 10, 3de Stuk (1922), pp. 198-203
 Kapelle, Jeroen (2010). *Aanwinsten. Serie tekeningen kunstenaar Jan de Waardt (1871-1909)*. In: *Drents Museum Journaal* 26-2 (juli 2010), p.20-21.

Noten

- 1 J.A.W. (1922), p.200
- 2 Kapelle (2010), p.20
- 3 Open Archieven: <https://www.openarch.nl/srt:02BF3308-184B-40D9-9F69-CE0A52738747>
- 4 Open Archieven: <https://www.openarch.nl/dar:60dd57c9-c22d-4aab-a4d6-dc9dbc4dfe1>
- 5 Historisch Genootschap Roterodamum (2010), p.19
- 6 Herman Heijenbrock in een interview met De radiogids; officieel orgaan van de Vereeniging van Arbeiders-Radio-Amateurs (VARA), jrg 4, 1930, no 28, 03-05-1930
- 7 Overlijdensbericht Jan de Waardt (Bron: Het Volk, 24 juli 1909)

◀ **Huisbaas zet gezin uit huis, Jan de Waardt ca. 1885-1909. Collectie Rijksmuseum**